

המקדש במלווה

ראשי פרקים

- מבוא
- המקדש במלווה
 - שיטת רש"י
 - שיטת הרמב"ם
 - ישום יסוד המקנה בשיטת הרמב"ם
- "אזקפה - דאמר לה ארבעה בחמישה"
- ארווח לה זימנא
 - שיטת רש"י
 - שיטת הרמב"ם
 - שיטת הראב"ד
 - שיטת התוס'
 - שיטת הר"ח
- סיכום

מבוא

הגמ' במסכת קידושין כותבת:

"אמר אביי, המקדש במלווה אינה מקודשת, בהנאת מלווה מקודשת, ואסור לעשות כן מפני הערמת ריבית".

(קידושין ו:)

הגמ' ממשיכה בבירור המקרה של הנאת מלווה, שיש בו הערמת ריבית (איסור דרבנן):

"היכי דמי? אילימא דאזקפה¹, דאמר לה ארבעה בחמישה, הא ריבית מעלייתא הוא? ועוד היינו מלווה? לא צריכא דארווח לה זימנא²."

(קידושין שם)

ישנם כמה נקודות שטעונות בירור. ראשית, מדוע המקדש במלווה אינה מקודשת, לכאורה יש לה הנאה מביטול החוב, ובהנאה זו היא מתקדשת. שנית, המושגים "אזקפה" ו"ארווח לה זימנא" טעונים ביאור. לאחר הבנת המושגים הנ"ל יש להבין מדוע "אזקפה" זו ריבית דאורייתא, ולעומת זאת "ארווח לה זימנא" זו הערמת ריבית בלבד.

שיטת רש"י

רש"י מבאר שמאחר וקידושי כסף נלמדו בג"ש "קיחה - קיחה" משדה עפרון, לומדים מג"ש זו גם לגבי מהות הקניין, שכמו שבמכר צריך לתת כסף בשעת הקניין, כך גם בקידושין צריך לתת כסף ממש, ויש כלל ש"מלווה להוצאה ניתנה", כלומר, בהלוואה מותר לאדם לכלות את הקרן, ואינו צריך להשתמש בה רק למסחר וכדומה (שאז אינו מכלה את הקרן כיוון שהוא קיבל סחורה תמורתה), אלא יכול להשתמש בכסף ההלוואה גם לדברים אחרים כגון אוכל, שאז הקרן מתכלה.

אם אכן מלווה להוצאה ניתנה, אפילו אם המעות עדיין אצלה, הרי הם כאילו הוציאה אותם כבר, ואם האיש מחל לאשה על המלווה, אינה מקודשת, ואין זו נתינה שמועילה לקידושין, כיוון ש"כבר הן שלה, ומעות אחרים היא חייבת לר³".

ה"מקנה" מוסיף על שיטת רש"י, שדווקא בגלל שקידושי כסף נלמדו משדה עפרון אין קידושין במלווה⁴, כיוון שאין קניין שדות מנכרי (עפרון) במלווה. הוא מסביר שהשורש לקניין קרקעות במלווה הוא שיעבוד קרקעות. המשמעות של שיעבוד בהקשר שלנו הוא שאם אין ללווה כסף להחזיר, המלווה נפרע מקרקעותיו (ככל קרקעות המשועבדות

1. רש"י מסביר שבשעת ההלוואה, הלווה לה ארבעה זוזים, וקבע שתחזיר לו חמישה, ובשעת הפירעון קידש אותה בזוז החמישי. ועל זה הגמי מקשה שזו ריבית דאורייתא, ועוד שזה דין רגיל של מקדש במלווה, כיוון שהוא מקדש אותה במחילה של חוב שלה כלפיו, ואין זה משנה מהו מקור החוב, מלווה או ריבית.

2. ע"פ הפשט הכוונה היא שהאריך לה את זמן הפירעון ויש לה הנאה כתוצאה מהארכת זמן המלווה. וזו הערמת ריבית כיוון שנתן סכום מסויים של כסף, וקיבל אותו חזרה, וקיבל גם את האשה שקידש.

3. רש"י (ו): ד"ה: "אינה מקודשת".

4. וא"כ יש לברר מה סובר בסוגיה זו רב שסובר שקידושי כסף נלמדו מ"ויצאה חנים אין כסף" (קידושין ג:).

למלווה), וא"כ אין זה קניין רגיל ע"י מלווה, אלא המלווה פורע את חובו מקרקעותיו של הלווה, וממילא הוא קונה אותם במלווה.

לגבי קניין קרקעות מגוי ע"י מלווה, המחלוקת אם שיעבוד קרקעות דאורייתא או לא, היא רק במלווה מישראל, במלווה מגוי לכו"ע אין שיעבוד דאורייתא, וא"כ לכו"ע אין קניין קרקעות מנכרי ע"י מלווה. ומכיוון שקידושי אשה נלמדו משדה עפרון, אין קידושי אשה ע"י מלווה, כמו שאין קניין שדות מנכרי ע"י מלווה.

שיטת הרמב"ם

הרמב"ם בהל' אישות פוסק וז"ל:

"המקדש במלווה אפילו הייתה בשטר אינה מקודשת, כיצד? כגון שהיה לו אצלה חוב דינר ואמר לה הרי את מקודשת לי בדינר שיש לי בידך אינה מקודשת, מפני שהמלווה להוצאה ניתנה, ואין כאן שום דבר קיים ליהנות בו מעתה שכבר הוציאה אותו דינר ועברה הנאתו".

(הל' אישות פ"ה הי"ג)

יש לדייק מדבריו "ואין כאן שום דבר קיים ליהנות בו", שאם היו המעות קיימים אצל האשה מקודשת⁵. בניגוד לרש"י ולשאר הראשונים⁶ שסוברים שגם אם המעות קיימות אצל האשה אינה מקודשת.

יש להסביר שהם חולקים האם "מלווה להוצאה ניתנה" משפיע גם כאשר המעות עדיין קיימות אצל האשה. רש"י מבין שכיוון שיש לה רשות לכלות את הקרן, הרי המעות שלה לגמרי, ואין כאן נתינה כלל אפי' המעות קיימות. הרמב"ם לעומתו סובר, שכאשר המעות אצל האשה, אע"פ שמלווה להוצאה ניתנה, עדיין המעות נחשבות כמעות של המקדש, אע"פ שיש לה רשות לכלות את הקרן. אולם כאשר הוציאה כבר את הקרן, היא קנתה את המעות לגמרי, ואין כאן שום נתינה של המקדש.

בהמשך הוא פוסק שאם היה מלווה על משכון ונתן לה את המשכון, מקודשת "שהרי היא נהנית במשכון מעתה והרי הגיע הנאה לידה". לשיטתו א"כ לא צריך שההנאה תגיע מהמעות עצמם באופן ישיר, אלא מספיק שבאותה פעולה שקידש את האשה, תהיה הנאה עקיפה⁷.

5. וכן מדייק בלשון הרמב"ם ה"בית שמואל" באה"ע כח ס"ק יט.

6. רא"ש, ר"ן וטור.

7. וכן הוא פוסק באופן שיטתי בקידושין מדין ערב ומדין עבד כנעני בהל' אישות פ"ה הל' כ"א - כ"ב, שהגורם העיקרי לחלות הקידושין הוא ההנאה, אע"פ שאין לה רווח ממוני ישיר, אלא סתם הנאה עקיפה, כגון: "ואמר לה: הרי את מקודשת לי בהנאת מתנה זו שנתתי על פיך, הרי זו מקודשת".

ישום יסוד המקנה בשיטת הרמב"ם

הרמב"ם כותב בהל' מכירה פ"ז ה"ד, שניתן לקנות קרקעות או מטלטלין מישראל ע"י מלווה, בניגוד לנכרי שלא ניתן לקנות ממנו ע"י מלווה. הראב"ד חולק עליו וסובר שגם מישראל לא ניתן לקנות ע"י מלווה, הוא מקשה על הרמב"ם וז"ל:

"לא ידעתי זה למה, שהרי הושוו הגאונים כולם מלווה להוצאה ניתנה, ואינה כנתינת מעות כלל..."

המגיד משנה מתרץ שהרמב"ם פסק כך על סמך הסוגיה בב"מ (מו):

"יש דמים שהם כחליפין, כיצד? החליף דמי שור בפרה או דמי חמור בשור".
רש"י מסביר שם וז"ל:

"מכר לו שור... ונתחייב לו המעות. א"ל חלוקה: פרה יש לי שאני נותן לך בדמי השור, וניאותו יחד וקיבל עליו, נתחייב בעל הפרה לתת לו את הפרה".
ע"פ גמ' זו פסק הרמב"ם שיש קניין במלווה.

דברי המגיד משנה בחסבר הרמב"ם דחוקים, כיוון שע"פ הפשט, הגמ' באה ללמדנו שהמחליף דמי שור בחמור קונה מדין חליפין ולא מדין כסף, ואע"פ שיוצא שקונה ע"י מחילת מלווה, אין זה קניין במלווה, אלא בחליפין. והגמ' באה ללמד אותנו שמתעלמים ממצב הכסף הנוכחי, מלווה, וחוזרים למצב המקורי, שור, ולכן קונה בו בחליפין. וא"כ מחליף דמי שור בחמור לא מלמד אותנו שקונים במלווה, אלא שדמי שור מועילים לקניין חליפין כאילו היו שור (מדין חליפין), אבל מלווה רגיל אינו קונה. בעיה נוספת בשיטת הרמב"ם היא, שכפי שראינו, בהל' מכירה הוא פוסק שמחילת מלווה נחשבת כנתינת מעות, ומועילה לקניין. ואילו בהל' אישות הוא פוסק כפשט סוגייתנו, וז"ל:

"המקדש במלווה... כגון שהיה לו אצלה חוב דינר ואמר לה הרי את מקודשת לי בדינר שיש לי בידך, אינה מקודשת".

(הל' אישות פ"ה, ה"ג)

יוצא א"כ שמחילת מלווה אינה כנתינת מעות בניגוד לשיטתו בהל' מכירה.

ניתן לתרץ קושיות אלו ברמב"ם ע"פ דברי ה"אבני מילואים" בסי' כ"ח ס"ק ט"ז. הוא מתרץ שבקידושין יש צורך בהנאה, ולכן אינה מקודשת במלווה "מפני שהמלווה להוצאה ניתנה, ואין כאן שום דבר קיים ליהנות בו". בניגוד לכך, במכר אין צורך בהנאה (אלא בנתינת מעות בלבד), ולכן מכר מועיל במלווה. נ"מ נוספת לכך זה מתנה ע"מ להחזיר, שבמכר קונה, אבל לא מועיל לקידושין, כיוון שאין בזה הנאה לאשה.

כעת ניתן להבין את דברי המגיד משנה בחסבר הרמב"ם. המקדש במלווה אינה מקודשת, כיוון שאין לאשה הנאה, בדיוק כמו שאינה מתקדשת בחליפין כיוון שאין לה

הנאה מכך⁸, וע"פ הסברו של ה"אבני מילואים" ההבדל בין קידושין למכר הוא, שבקידושין צריך הנאה, ובמכר מספיקה נתינת מעות ללא הנאה. א"כ מכר במלווה מועיל כי אין צורך בהנאה ממשית, כמו בקניין חליפין שאין בו צורך בהנאה ממשית, ולכן הרמב"ם לומד מכר במלווה, מקניין חליפין.

ע"פ יסוד המקנה שהבאנו לעיל, ניתן ליישב סתירה זו ברמב"ם בדרך נוספת. מישראל ניתן לקנות ע"י מלווה, כיוון ששיעבוד קרקעות זה דין דאורייתא, (ואילו מגוי לא ניתן לקנות ע"י מלווה כיוון ששיעבוד קרקעות זה רק בישראל ולא בגוי). ואילו המקדש במלווה אינה מקודשת, כיוון שקידושין נלמדו משדה עפרון, ובשדה גוי אין קניין במלווה. לשיטת הרמב"ם קניין במלווה מועיל גם במטלטלין כיוון שמדאורייתא יש שיעבוד גם למטלטלין, אלא שאי אפשר להיפרע ממטלטלין שהלווה מכר לאחר, כיוון שאין פרסום לכך שמטלטלין אלו משועבדים, וא"כ לא קנסו את הקונה שיפרעו ממטלטלין אלו, אבל בכ"ז הם משועבדים למלווה, ויכול להיפרע מהם אם הם עדיין של הלווה.

"אזקפה - דאמר לה ארבעה בחמישה"⁹

הגמ' מנסה להעמיד את המקרה של הנאת מלווה שמקודשת, במקרה שקצץ בשעת ההלוואה ריבית, ובשעת הפירעון ויתר לה על הריבית וקידש אותה בריבית זו. הגמ' דוחה אפשרות זו, ראשית כיוון שאין זו הערמת ריבית, אלא ריבית קצוצה¹⁰. שנית, הרי אין כאן נתינה ממשית, ואינה יכולה להתקדש במחילת הריבית, בדיוק כמו שאינה יכולה להתקדש במחילת החוב עצמו.

לגבי הקושיה הראשונה של הגמ', שאזקפה זה ריבית קצוצה, רש"י מסביר בד"ה: "ריבית מעלייתא הוא" - "וואמאי קרי ליה הערמת ריבית", כלומר שזו שאלה לשונית בלבד, שהרי אביי אמר שהנאת מלווה זו הערמת ריבית, ומקרה של אזקפה זו ריבית קצוצה (אבל אם מקדש במחילת ריבית קצוצה, מקודשת).

8. וכן מובא בתוס' ד"ה: "לבר מאשה" דף ו, שאע"פ שיש מקרים של חליפין שיש הנאה לאשה מחליפין, עיקר קניין חליפין הוא קניין סודר שבו אין לאשה הנאה כלל, ולכן חכמים ביטלו קניין חליפין באשה גם כאשר יש לה הנאה. יוצא א"כ שאשה אינה מתקדשת בחליפין כיוון שאין לה הנאה מכך.

9. "דאמר לה ארבעה בחמישה" - שהלווה לה ארבעה זוזים, וקצץ בשעת ההלוואה זוז חמישי כריבית, ובשעת הפירעון מחל על הזוז החמישי ע"מ לקדש אותה בו.

10. יש לברר לשיטת הריטב"א שסובר שקבלת האשה בנוסף לפירעון אינה ריבית, כיוון ש"הרי הוא קונה אדון לעצמו" (כפי שנבאר בהמשך). וניתן לתרץ שאע"פ שקונה אדון לעצמו, מ"מ כיוון ש"אחשביה איהו בדינר" (לשון הרשב"א), כלומר האשה הייתה שווה לו דינר, הרי זה כאילו קיבל את הדינר עצמו, והרי זו ריבית קצוצה.

במאירי מובאת שיטה נוספת לפיה המקדש בריבית קצוצה אינה מקודשת. לפי שיטה זו השאלה "הא ריבית מעלייתא הוא", אינה שאלה לשונית בלבד כשיטת רש"י, אלא כוונת השאלה היא שהרי זו ריבית קצוצה ואינה מקודשת כלל¹¹.

הב"ח באה"ע סי' כ"ח ד"ה: "ומ"ש אבל אם אמר התקדשי לי בהנאת מחילת מלווה", פוסק כשיטה השניה במאירי, שהמקדש בריבית קצוצה אינה מקודשת, אפי' אם פרעה לו את הריבית והוא קידש אותה חזרה באותם מעות. הוא מסביר, שמאחר וריבית קצוצה יוצאה בדיינים, אם כן בנתינה זו לא היתה לאשה הנאה כלל שתוכל להתקדש בה, כיוון שבכל מקרה המקדש היה חייב להחזיר לה מעות אלו. לשיטתו, אם הייתה זו ריבית שאינה קצוצה, האשה מקודשת, כיוון שאינה יוצאה בדיינים.

המקנה בדף ו: ד"ה: "שם בד"ה אילימא דאזקפה", מסביר כיצד רש"י סובר שהמקדש בריבית קצוצה מקודשת, הרי היא יוצאה בדיינים, ולכאורה זה ממון שלה ואין כאן נתינה כלל. והוא מיישב בשם ה"עצמות יוסף", שאע"פ שריבית קצוצה יוצאה בדיינים, אין זה כממון שבידה ממש, אלא זה חוב שלו כלפי האשה, ובחוב שלו כלפיה יכול לקדשה¹².

ארווח לה זימנא - שיטת רש"י

במסקנת הגמ', מעמידים את החלק השני של דברי אב"י "המקדש... בהנאת מלווה מקודשת, ואסור לעשות כן מפני הערמת ריבית", במקרה ש"ארווח לה זימנא". רש"י מפרש שם וז"ל:

"ארווח לה זמן הלוואתו, ואמר לה התקדשי בהנאה זו שאת היית נותנת פרוטה¹³ לאדם שיפייסני על כך".

בהמשך דבריו הוא מבאר מדוע זו הערמת ריבית ולא ריבית קצוצה וז"ל:

"והערמת ריבית הוא דהוויא ולא ריבית גמור דלא קץ לה מידי ולא מידי שקיל מינה".

צריך להבין מהם הקריטריונים לשיטתו לריבית קצוצה, וע"י זה יובן מדוע אם "לא קץ לה מידי, ולא מידי שקיל מינה" - זה הערמת ריבית בלבד. בנוסף לכך יש להבין את

11. וא"כ אין זה המקרה של "הנאת מלווה" שבו "מקודשת", ואסור לעשות כן מפני הערמת ריבית.

12. ואין זה מקדש במלווה שאינה מקודשת, כיוון שמקדש במלווה שאינה מקודשת זה מקרה של מחילת חוב של האשה כלפי הבעל, ואילו כאן הבעל פורע את חובו כלפי האשה, ובמקרה זה היא מקודשת.

13. ניתן לראות עקביות בשיטת רש"י לגבי מהות ההנאה בקידושין, משיטתו בסוגיית "הילך מנה ואקדש אני לך" (ז.), שמקודשת באדם חשוב, ורש"י מפרש: "בההיא הנאה שתתוצה זאת לתת פרוטה לאדם שיפייסנו לזה לקבל הימנה מתנה". כלומר, רש"י סובר שבקידושין יש צורך בהנאה ממונית ישירה, וכאשר נראה שאין הנאה ממונית, תמיד נחפש היכן היא מרויחה כסף בפעולה זו.

הכפילות בדברי רש"י: "לא קץ לה מידי, ולא מידי שקיל מינה", שלכאורה יש להם אותו משמעות.

בפשטות יש להסביר את רש"י ש"לא קץ לה מידי" כוונתו שלא קצץ סכום ספציפי לריבית¹⁴, אלא רק קבע שיקבל בשכר ההלוואה הנאה מסוימת (קידושי האשה). ולגבי "ולא מידי שקיל מינה" יש להסביר באותו עניין שהוא לא לקח ממון תמורת הלוואתו, אלא קיבל הנאה. הסבר זה תמוה כיוון שעדיין ישנה כפילות בדבריו.

ה"קהלות יעקב" בחידושו לקידושין סי' ט' מסביר, ששיטת רש"י ב"לא קץ לה מידי" היא כשיטת הרמב"ם בהל' מלוה וז"ל:

"המלווה את חברו ואחר זמן תבע חובו ואמר לו הלווה דור בחצרי עד שאחזיר לך חובך, הרי זה אבק ריבית לפי שלא קצץ בשעת הלוואה".

(הל' מלוה פ"ו ה"ג)

וכוונת רש"י "לא קץ לה מידי" - בשעת ההלוואה.

לגבי "לא מידי שקיל מינה" הקה"י מקשה וז"ל:

"לכאורה אין לך נתינה (מהאשה למקדש) גדולה מזו, שהאשה מקנית גופה בשכר המתנת ההלוואה".

הוא מסביר את שיטת רש"י ע"פ שיטת הרמב"ן בסוגיית "הלויני ודור בחצרי" (ב"מ סד:), שזו ריבית קצוצה כיוון שקיבל תמורה להלוואתו, אולם אם זו חצר שאינה מיועדת לשכירות ("זה נהנה וזה לא חסר"), אין זו ריבית קצוצה¹⁵. וא"כ ניתן לדייק בדברי רש"י שאין כוונתו שלא קיבל ממנה כלום, כיוון שהוא עצמו לקח ממנה דבר מסוים (את עצמה), אלא שכוונתו ב"לא מידי שקיל מינה", שמצד האשה הוא לא חיסר אותה ממון ("זה נהנה וזה לא חסר"), ולכן אין זו ריבית קצוצה. וא"כ מובנת כעת הכפילות ברש"י "לא קץ לה מידי, ולא מידי שקיל מינה".

ה"קונטרסי שיעורים" מקשה ג"כ על הכפילות בדברי רש"י, ומתרץ ע"פ דברי הראב"ד המובא ברשב"א וז"ל הראב"ד:

"כיוון דגופה ממש לא קני ליה (אלא כל הקניין באשה הוא קניין איסורין), לא הוי ריבית".

וכוונת רש"י בדבריו "לא מידי שקיל מינה" זה שאין לבעל באשה קניין ממוני.

לגבי "לא מידי שקיל מינה" ניתן להביא הסבר נוסף ע"פ שיטת הריטב"א בסוגייתנו. הריטב"א מסביר את "ארווח לה זימנא" כרש"י, שקידש אותה בהנאה שהרויח לה את

14. המשנה בב"מ תחילת פ"ה כותבת: "איזהו נשך? המלווה סלע (ארבע דינרים) ב-ה' דינרין, אי"כ ריבית קצוצה היא ריבית שקבע מראש את סכום הריבית, בניגוד לריבית שנובעת כתוצאה מעליית מחירים (אם הלווה מוצר מסויים והחזיר לו כסף וכדו'), שהיא ריבית דרבנן.

15. וכן מובא במחנה אפרים הל' ריבית סי' ט' וז"ל: "מ"מ אין האשה נחסרת כלום מממונא, דלא שקיל מינה כלום... וכיוון דהיא לא נחסרה כלום לא הוי ריבית גמור".

זמן ההלוואה¹⁶, והוא מסביר שם שקבלת האשה אינה נחשבת כריבית קצוצה כיוון ש"הרי הוא קונה אדון לעצמו". הסבר זה תמוה כיוון שאם קידש אשה שמשרתת אותו יותר משהוא מפרנס אותה, הרי זו ריבית קצוצה, כיוון שקיבל דבר בעל ערך ממוני. הקה"י מסביר את שיטת הריטב"א, ש"קונה אדון לעצמו", זה בגלל שיש לבעל התחייבויות כלפי אשתו וז"ל:

"דתחת שנשתעבדה לו לאישות, גם הוא נשתעבד לה למצוות עונה, ותחת זכות מעשה ידיה, נתחייב במזונותיה".

א"כ במעשה הקידושין הוא לא מקבל דבר בתוספת להחזרת ההלוואה, וקבלת האשה אינה כמתנה כלל, אלא כמכר (כיוון שהוא נותן דברים תמורת הדברים שהוא מקבל), ואין זו ריבית קצוצה. הסבר זה יכול להיות הסבר לדברי רש"י "לא מידי שקיל מינה", הוא לא קיבל ממנה מתנה תמורת ההלוואה, הקידושין הם כמכר.

ארווח לה זימנא - שיטת הרמב"ם

הרמב"ם פוסק בהל' אישות וז"ל:

"המקדש בהנאת מלווה¹⁷ הרי זו מקודשת. כיצד? כגון שהלווה אותה עתה מאתיים זוז, ואמר לה הרי את מקודשת לי בהנאת זמן שארויח¹⁸ לך במלווה זו, שתהיה בידך כך וכך יום ואיני תובעה עד זמן פלוני, הרי זו מקודשת".

(הל' אישות פ"ה הט"ו)

הרמב"ם א"כ סובר שהאריך לה את זמן ההלוואה, אלא שבניגוד לרש"י שסובר, שיכול לקדש גם אם מאריך את זמן ההלוואה שלא בזמן ההלוואה עצמה, לשיטת הרמב"ם צריך שהקידושין ע"י הארכת זמן ההלוואה, יהיו בשעת ההלוואה עצמה. נקודה שצריכה ביאור היא מדוע אין זו ריבית קצוצה, הרי כאן קצץ לעצמו (את האשה) בשעת מתן מעות, וא"כ זו ריבית קצוצה.

הלח"מ מעלה קושי זה ברמב"ם, ומתרחץ וז"ל:

"י"ל דאין זו כ"כ הנאה לקדש אשה כמו דירת חצר¹⁹, כשלוקח ריבית גמור. אבל כשנושא אשה הנה נתחייב לה בעשרה דברים... ואינו כ"כ הנאה, ולכך הוי הערמת ריבית".

16. הריטב"א חולק על רש"י בנקודה אחת. לשיטתו לא צריך לקדש אותה "בהנאה זו שאת היית נותנת פרוטה לאדם שיפייסני", אלא ההנאה עצמה מועילה לקידושין. אבל לגבי עיקר הסברם ל"ארווח לה זימנא" אין הם חולקים.

17. כזכור, הגמי העמידה את הנאת מלווה במקרה ש"ארווח לה זימנא".

18. צריך להסביר שקבע זמן לפירעון, ומיד האריך לה את זמן הפירעון, אחרת אין זה הרווחת זמן.

דברי הלח"מ יתחדדו ע"פ הריטב"א שראינו לעיל (שלפיו הסברנו אותו קושי בשיטת רש"י), שאין זה כקבלת מתנה תמורת ההלוואה כיוון שגם הוא נותן לאשה דברים תמורת הדברים שהוא מקבל ממנה, והרי זה כמכר ולא כקבלת מתנה.

ארווח לה זימנא - שיטת הראב"ד

הראב"ד חולק על שיטות רש"י והרמב"ם וז"ל:

"שהגיע זמן המלווה ליפרע ומעותיו בידה מזומנים לפרוע, והיא היתה נותנת מיד ברצון דינר למי שמאריך לה הזמן חודש אחד, והאריך לה בשכר הקידושין".

(השגות על הרמב"ם הל' אישות פ"ה, הטי"ו)

שיטת הראב"ד בהגדרת ריבית מופיעה ברשב"א. לשיטתו אשה אינה ריבית כלל כיוון שאין לבעל קניין בגוף האשה (כפי שראינו לעיל). אולם לשיטתו אם קצץ לה סכום מסוים לריבית, אפילו אם קידש אותה באותה ריבית, ולכאורה לא לקח כלום, הרי זו ריבית קצוצה. א"כ בניגוד לרש"י, שע"מ שריבית תיחשב ריבית קצוצה צריך גם "קץ לה מידי", וגם "מידי שקיל מינה", הראב"ד סובר שאם קץ לה מידי, אפילו לא לקח ממנה דבר ממשי, הרי זו ריבית קצוצה.

ארווח לה זימנא - שיטת תוס'

תוס' מביא הסבר חדש ל"ארווח לה זימנא" וז"ל:

"פירש ר"ת דאירי הכא שהייתה חייבת מעות לאדם אחר והגיע זמנו לפרוע, ובא זה ונותן למלוה פרוטה לארווחי לה זימנא, וקידשה באותה הנאה".
נקודה מעניינת בשיטתו היא, שלשאר השיטות מקבל הריבית הוא המקדש (בפשטות הריבית זו האשה עצמה), ואילו לשיטת תוס' האדם השלישי שלו האשה חייבת כסף הוא זה שמקבל את הריבית. תוס' מסביר שאין כאן ריבית קצוצה של האדם השלישי כיוון שהוא לא קיבל את הריבית ישירות מהאשה, אלא הבעיה היא שהמקדש נראה כשליח שלה לתת ריבית, ולכן זו הערמת ריבית של המלווה.
לכאורה ניתן היה לתרץ שאין זו ריבית קצוצה כיוון שלא קצץ בשעת הלוואה, אלא בשעת הרווחת הזמן, ולכן יש להוכיח שהוא סובר כראב"ד שקצוצה היא גם בשעת פירעון, ולא רק בשעת ההלוואה.

19. כוונתו לגמ' בב"מ (סד:): "הלוני ודור בחצרי", שזהו המקור בגמ' לריבית קצוצה - קבלת שכר תמורת הלוואה.

ארווח לה זימנא - שיטת ר"ח

שיטת נוספת בהסבר ארווח לה זימנא, מובאת ברשב"א בשם ר"ח. לשיטת ר"ח מדובר במקרה שהאשה פרעה את ההלוואה למקדש, והוא החזיר לה את הכסף שפרעה לו כהלוואה לזמן נוסף. אם כי ישנו קושי מרכזי בשיטתו שלשון "ארווח לה זימנא" אינו מתאים להסבר זה, כיוון שאין זה הרווחת זמן, אלא הלוואה חדשה, וכן מקשה עליו הרשב"א.

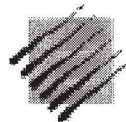
שיטתו דומה לשיטת הראב"ד, אלא שיש הבדל קטן ביניהם. כאמור, הראב"ד מעמיד את המקרה שהגיע זמן הפירעון, והכסף היה בידה ע"מ לפרוע למקדש²⁰, והוא האריך לה את זמן ההלוואה. יש להסביר את נקודת המחלוקת ביניהם, שהם מנסים לפתור ע"י המקרה ש"ארווח לה זימנא", את הבעיה שאשה אינה מקודשת במלווה כיוון ש"מלווה להוצאה ניתנה". כלומר לשיטת הראב"ד, אם הגיע זמן הפירעון, והכסף ביד האשה במטרה לפרוע, אע"פ שמלווה להוצאה ניתנה, ולכאורה לא קיבלה כלום ביד, ההנאה היא מספיק מוחשית וגדולה, שתהיה מקודשת אע"פ שלא קיבלה כלום ביד. ר"ח חולק בנקודה זו על הראב"ד. לשיטתו כל עוד המקדש לא קיבל את הכסף חזרה, והאשה יכולה לתת את הכסף למי שתרצה, אי"כ עדיין זה מלווה ש"להוצאה ניתנה", ואם אכן הרויח לה זמן כשיטת הראב"ד אינה מקודשת.

סיכום

ראינו מחלוקות ראשונים לגבי שני חלקי הסוגיה. החלק הראשון הוא "המקדש במלווה אינה מקודשת", הבאנו מחלוקת בין הרמב"ם שסובר שאם המעות קיימות עדיין אצל האשה, יכולה להתקדש במעות אלו למלווה. בניגוד אליו רש"י סובר שאפילו אם המעות עדיין אצל האשה אינה יכולה להתקדש בחוב זה. הסברנו ששורש מחלוקתם היא בהבנת הדין "מלווה להוצאה ניתנה".

בחלק השני של הסוגיה "בהנאת מלווה מקודשת, ואין לעשות כן מפני הערמת ריבית", ראינו מחלוקת בין רש"י שסובר שהמקדש בריבית קצוצה מקודשת, לבין שיטה המובאת במאירי שהמקדש בריבית קצוצה אינה מקודשת.

בהמשך ראינו מחלוקת בראשונים בפירוש המילים "דארווח לה זימנא", בין רש"י, תוס', רמב"ם, ר' חננאל והראב"ד.

20. ההבדל בינו לבין ר"ח הוא שר"ח סובר שכבר פרע את המעות ממש.